

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

538 ק"מ 098 - תשפ"ב - תשפ"ג י"ג אילול 538
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון - 050-4145482

הנושא: חידושו של האור החיים הקדוש שכספו של העני נמצא אצל העשיר

בזה יבואר מה שמצינו להלכה כי ספק מתנות עניים – לחומרמה והוא שייך לעניים.

כך פוסק הרמב"ם (הלכות מתנות עניים פ"ד, ה"ו) וז"ל: לקט שנפל לארץ ולא לקטוהו עניים ובא בעל השדה והגדיש את הקציר שלו על הארץ, כיצד הוא עושה? מפנה את הגדיש שלו כולו למקום אחר וכל השבלים הנוגעות בארץ כולן לעניים, מפני שאין אנו יודעים אי זו היא מהם שהיתה לקט, וספק מתנות עניים לעניים, שנאמר "תעזוב" - הנח לפניהם משלך.

ולכאורה זה פלא גדול, שהרי מדובר כאן בדיני ממונות והדין הוא ש"המוציא מחבירו עליו הראיה"? העני הוא המוציא כאן מידי העשיר והוא זה שצריך להוכיח שהלקט שייך לו, ולמה החמירו עם העשיר?

אלא לפי האור החיים הקדוש על כורחנו כי במקרה של מתנות עניים, העני נחשב הבעלים ורכושו רק נמסר כפקדון זמני בידי העשיר. לכן אין לראות בו מוציא, ואדרבה בעלי השדה הם אלו שצריכים להוכיח כי שאר התבואה אינה לקט ושייכת להם.

הגמרא בכתובות סח. ובב"ב י. מביאה: רבי יהושע בן קרחה אומר, כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודת כוכבים, כתיב הכא (דברים ט"ו, ט) "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל" וגו', וכתוב התם (שם י"ג, ד) "יצאו אנשים בני בליעל", מה להלן עבודת כוכבים אף כאן עבודת כוכבים.

וצריך ביאור, מדוע חמורה כל כך מצוה צדקה שהנמנע ממנה נחשב כעובד עבודת כוכבים?

אלא אדם הנמנע מלתת צדקה מוכיח כי אינו מאמין שהפרנסה מבורא עולם, ושהקב"ה זן ומפרנס את כל בריותיו, ויש כאלה שאינם ראוים, לכן הוא נותן את ממונם בפקדון אצל אחרים, כדי שיעבירו להם, ואם לוקח את החלק של העניים לעצמו, אין לך כפירה גדלה מזו.

הגמרא בכתובות (מט:): אומרת שאמנם חכמים שבאושא התקינו "שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהם קטנים", אך חכמים אינם כופים אדם לקיים את התקנה הזו.

כתב האור החיים הקדוש בפרשתינו (כ"ב, כ"ד) על הפסוק: "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך". וזה לשונו: ...כי ה' בחסדו נותן שפע הצריך בריוח לכל איש ואיש די מחסורו, והיה כי יחטא אדם ואינו ראוי לקבל פרנסתו בכבוד מאל הכבוד, החלק המגיעו לא יטלנו עליו, אלא הרי הוא מתקבץ אל מקום אחר, ותהיה פרנסת הלז עם אדם אחר, הבא לו דרך שם פרנסתו, ויתפרנס בפחיתות ובביזוי, כאשר גזר הגוזר בצדק, ויעשה ה' בדרך זה לב' מדות טובות, הא' להשתלם אדם בעולם הזה פעלו הרע, והב' כדי שיזכה הנותן באמצעות נתינת צדקה וחסד לרעהו. וזה הוא אומרו "אם כסף תלוה את עמי", פירוש, אם ראית שהיה לך כסף יותר על מה שאתה צריך לעצמך, שאתה מלוה לעמי, תדע לך שאין זה חלק המגיעך, אלא חלק אחרים שהוא "העני עמך", וכו'. ע"כ.

כלומר, מבאר האור החיים הקדוש, אם ראית שהרווחת יותר כסף ממה שאתה צריך והוא פנוי להלוואה – את העני עמך". זהו כסף של העני, שנמצא אצלך כפקדון כדי שתעבירו לעניים. שכן הקב"ה מנהל את העולם בצורה ייחודית: הוא נותן יותר לאדם אחד, כדי שיעבירו לאדם אחר.

היות שהקב"ה רוצה שיהיה בעולם חסד ונתינה, ואנשים יהיו אכפתיים אחד לשני, לכן הוא יצר בעולם מנגנון קבוע של העברת כספים בין אנשים, לפיו הוא נותן לאדם אחד יותר ממה שהוא צריך עבור קיומו הבסיסי, וזאת כדי שהוא יעביר מרווחיו לאדם אחר.

לפי זה, מבאר האור החיים הקדוש לשון הפסוק הוא כזה 'פרווה': "אם כסף תלווה". ועולה השאלה, למה כתוב לשון רשות ולא לשון חובה? רש"י מתרץ כי זה אחד משלוש "אם" שהם חובה ופירושו כמו 'כאשר תלוה'. אבל עדיין לא מובן, למה התורה כתבה לכתחילה לשון פרווה?

אלא מבאר האור החיים, הכוונה היא כזו: "אם כסף" - אם ראית ברכה בעמלך ויש לך כסף פנוי להלוות את עמי, דע לך ש"את העני עמך". זה כסף של העני שאתה רק הפקיד שמעביר אותו הלאה.

אמנם, אומרת הגמרא, שאם האב עשיר כופים אותו לפרנס את בניו, כמו שמצינו שרבא כפה את רב נתן בר אמי והוציא ממנו בעל כורחו ארבע מאות זוז לצדקה.

והקשו התוספות בבבא בתרא (ה:), איך ייתכן שרבא הכריח את רב נתן לקיים את מצוות צדקה, הרי הגמרא בחולין (ק:)- אומרת ש"כל מצוות עשה שמתן שכרה בצידה, אין בית דין של מטה מוזהרין עליה", כלומר שאם התורה מפרטת מה השכר על קיום המצווה אז בית דין לא כופה על כך, והרי צדקה, טוענים התוספות, היא מצווה שמתן שכרה נאמר במפורש בתורה - 'כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלוך?'

ותירצו התוספות שני תירוצים בשם רבינו תם:

א. רבא כפה אותו בדברים ולא בכוח פיזי.

ב. מדובר שבני העיר עשו קצבה כמה כל אחד נותן לצדקה ובמקרה שכזה ניתן לכפות.

ותירוץ שלישי בשם ריב"צ א: צדקה אינה רק מצוות עשה אלא גם לאו - 'לא תאמץ' ו'לא תקפוצ'.

אולם לפי דברי האור החיים הקדוש יש לתרץ, מצוות צדקה חלוקה במהותה מכל שאר מצוות עשה - בכל מצוות עשה מטרטנו היא לדאוג לכך שאדם יקיים את המצווה שהוא מחויב בה. לכן מובן שכאשר התורה בעצמה מבטיחה שכר על קיום המצווה אין כבר צורך לכפייה של בית הדין, כי השכר הוא הזרז שצריך להיות לאדם כדי לקיים את המצווה. אבל בצדקה, יש מטרה נוספת, לא רק לדאוג לקיום המצווה של התורם, אלא גם לדאוג לעניים שיקבלו את כספם שנמצא אצל העשיר, ולכן ניתן לכפות גם כאשר האדם לא התחייב בכך.

שבת שקלים:

כתב השלייה (הובא בכה"ח סימן תכ"ט סק"י) וז"ל: בפרשת שקלים ראוי ללמוד משניות של מסכת שקלים, ובפרשת פרה מסכת פרה, וקידוש החודש בפרשת החודש, וכן מסכת פסחים בפסח ומסכת יו"ט וחגיגה ומו"ק, וכן בכל זמן וזמן המסכתות השייכות, בטי' אבא מסכת תענית, ובי"ד אייר פסח ושני. והטעם לזה ע"פ מה דאיתא בסנהדרין (קא:), כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר "ודבר בעתו מה טוב", וכן במסכת סופרים (פי"ח ה"א) כל המזכיר פסוק בעונתו מעלה עליו כאילו בונה מזבח חדש ומקריב עליו קרבן.

כתב בספר ליקוטי יהודה וז"ל: איתא בשם א"י הרה"ק החידושי הרי"מ זצ"ל שאמר, פרשת בא יש בו קדושת חג הפסח, ובפרשת בשלח יש בו קדושת שביעי של פסח, ובפרשת יתרו יש בו קדושת חג השבועות קבלת התורה, ובפרשת משפטים הוא ראש השנה כי משפטים הוא דינים. ופרשת שקלים הוא יום הכפורים כמ"ש שם (שמות ל' ט"ו) "לכפר על נפשתיכם", ובפרשת פקודי נזכר טענת עמוד הענן רמז לחג הסוכות שהחג זכר לענני כבוד (ש"ש ח"א).

כתב בספה"ק אוהב ישראל (פרשת שקלים) וז"ל: והנה כשהאדם בא לדין חטא ופגם ח"ו. אז הוא נפרד מבחי' כללות נשמות ישראל שהם הקומה הכללית. וגם ממקום חיבורו העליון בקודש וכני"ל. וכן כשחוטאים ח"ו כללות ישראל, ג"כ נפרדו ח"ו ממקום חיבורם ושורשם הרמה בקודש. ונפרד ח"ו היחוד והחיבור שהוא ברזא דאחד ונעשה אז שני מחצית כביכול. ונשאר כביכול וכביכול בבחינת פלג גופא. והתיקון לזה הוא שיעשה האדם תשובה שלימה לב שלם ויתקן את אשר עיוות. וידביק עצמו לכללות ישראל. ובכללות ישראל יתחבר יחד לשורש הרמה בקודש. וזה יחובר האוהל להיות אחד. ולזה כשחטאו כללות ישראל בחטא העגל ונפרדו ממקום חיבורם בפרטות ובכללות ונעשו בבחינת מחצית ורצה הבורא ברוך הוא ובי"ש לקרבם אליו לרוב טובו וחסדו הגדול ושיתחבר ברזא דאחד. לזה צויה הבורא ית' שיתן כל אחד ואחד מישראל מחצית השקל אל הלשכה שהיה במקדש. ועי"ז נתחברו כל אחד ואחד עם כללות ישראל וכו'.

והנה בזמן הזה שאין לנו ביהמ"ק על מכונו ואין אנו נותנין שקלינו לכפר בעדינו, עם כל זה "ונשלמה פרים שפתינו", וכשאנו קורין הפרשה הזו בשבת פרשת שקלים ביראת שמו ית' ובדביקות גדול נעשה ונתקן הכוונות הנ"ל. וכן יהי רצון עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ, ולעת עתה הרצאת דברים תהיה סליחתנו וכפרתנו. וזוכה בי"ב לעשות מצוה זו בפועל ממש לשקול שקלים בבית המקדש שיבנה ע"י משיח דצקנו שיבוא בבי"א. עכ"ל.

בספה"ק בני יששכר (מאמר ב' דרוש ד') כתב בתוך דבריו, דבכל שנה ושנה שקורין פרשת שקלים, כאילו משה עומד שם וזוקף את ראשו ומתבטלים הגזירות שרוצים האומות לגזור על ישראל ותופר עצתם, והוא זכרון לבני ישראל לפני ה' וזוקף את ראשם ולגאלם גאולת עולם בי"א.

קריאת ארבע פרשיות חמורה יותר משאר קריאת התורה, וכל אחד מחוייב לשמעם, כמשי"כ השלייה (מסכת מגילה פרק נר מצוה אות א') וז"ל: בארבע פרשיות, צריך להיות אזני כל העם אל השליח ציבור בקרות הפרשה מספר תורה שישמעו מפיו, ויש מהם שהוא מדאורייתא כמו שכתבו התוספות בפרק שני דמגילה (יז:), וכו', מכל מקום הארבע פרשיות על כל פנים על כולם חל החיוב מדרבנן לשמוע קריאתם בתורה, וחמיר יותר מקריאת הפרשיות של כל השנה שחיובן גם כן בציבור, מכל מקום אם יש עשרה דצייתי, דהיינו החזן ותשעה עמו, אז יש איזה היתר לאחריני לעסוק בתורה כמו שנפרש, אבל באלו החיוב מוטל על כל ישראל לשמעם, מקצתם דאורייתא ומקצתם דרבנן. ע"כ.

פרשת שקלים מסוגלת לפרנסה: כתב בספה"ק עטרת ישועה (פרשת משפטים שקלים ד"ה ואלה): הארכתי לעיל בפרשת יתרו בענין שמות הפרנסה פא"י מא"ל לת"ך העולה ית"ר, ולדרכנו פה מחצית השקל שהוא רט"ו, עם פרנסיה עולה ג"כ תר"י שמות הפרנסה, והרמז אשר בשבת שקלים מסוגל להמשכת הפרנסה.

וכ"כ בדברי אלימלך (גראדזיסק שקלים ד"ה אור פניך) וז"ל: ונראה ע"פ ששמעתי מאדוני אבי מורי ורבי זצ"ל כי בפרשת שקלים שאנו מבקשים אור פניך עלינו נשא, שהוא נובע מפסוק "נסה עלינו אור פניך יי"ה, אשר בפסוק זה מרומז שם הפרנסה, פא"י ראש תיבות פותח את ידך, צריכים להמשך פרנסה חיי ומזוני, והנה צדיקי הדורות שלפנינו אמרו, כי בא בשלח הוא פסח, יתרו הוא שבועות, משפטים הוא ראש השנה ... וזהו בפרשת שקלים שעל פי רוב חל בפרשת משפטים שהוא בחינת ראש השנה, בחינת חק לישראל משפט לאהי יעקב כני"ל, אנו מבקשים אור פניך עלינו נשא, שיתמשך עלינו פרנסה חיי ומזוני בגשמיות וברוחניות, מבחינת אור פני השם, מקום גבוה בחינת חסד חיים. ע"כ.

ובספר שער יששכר (מאמר השקלים אות ח') כתב: ומכאן סמך לשיחת העולם כי בשבת שקלים נמשך שקלים, עשירות זהב וכסף רב לבני ישראל.

כתב בספר פאר יוסף (ספינקא, עמ' כ"ו): ואמר להם רבינו אז, בשבת שקלים יכולים להתפלל על כל התפילות של כל השנה שיתקבלו, כי תפילות כנגד תמידים תיקנו, והתמידים באו כן ספי השקלים.

ו. כתב בליקוטי יהודה (פרשת שקלים): א"י הרה"ק החידושי הרי"מ זצ"ל אמר, שבת זה הוא זמן שיכול כל אחד מישראל לשעבד את עצמו להשייית, כי הנדיבות נשאר אצלנו, לכך צריך אדם להתנדב עצמו להשייית, וזה פירוש שקלים מלשון שקל. ע"כ.

בס"ד

עיר וקדיש לזן שמיא נחית

כי לא תשכח מפי זרעו

יצא לאור

הספר השביעי בסדרת הספרים

נחלת שדה

על התנא האלוכי

רבי שמעון בר יוחאי

א. אור פניו של רבי שמעון בר יוחאי
ב. כיצד התחבר רבי שמעון ובנו בבית המדרש?
ג. מדוע לימוד הזוהר הקדוש מסוגל לעשירות?
ד. בעלי חיים משרתים את רבי שמעון
ה. מעלת רבי כרספדאי
ו. סוד חמורו של רבי פינחס בן יאיר
ז. מעלת מסגולת יום ל"ג בעומר

"הזרחה מגן לנו היא מאידת עינינו"
הוא ימליץ טוב בעינינו אודותנו בר יוחאי"

ניתן להשיג בטלפון:
050-4145482